

Вера Вутова

Островът и неговите загадки

„Историята на японския народ ни дава особено ярък пример за последователно развитие на човешкото общество под въздействието главно на вътрешни исторически фактори. Въпреки че «изолирано» общество в чист вид не съществува, японският народ до известна степен се доближава до този тип. За разлика от повечето народи японският е живял и се е развивал в една и съща природна среда, на едно и също пространство, при неизменен етнически състав, без намеса отвън, без външни завоевания, без насилствено внедряване на чужди елементи. За това е способствувало, разбира се, както своеобразното географско положение на страната, така и историческата конюнктура – нито един от съседите на Япония не се оказва достатъчно силен, за да подчини насилствено на своето влияние тази островна страна. Ето защо от икономическа и политическа гледна точка Япония се развива почти изключително под въздействието само на вътрешни фактори, чуждоземното влияние е ускорявало или забавяло постъпателния ход на това вътрешно развитие, без да го пречупва или прекъсва.“

Акад. Николай Йосифович Конрад

Измина повече от столетие, откакто перлата на Изтока – Япония, отвори вратите си за света след близо два и половина века изолация и озадачи Запада с неповторимата душевност на своя народ, почерпана от три извора – шинтоизма, будизма и конфуцианския морал, с ревностно пазените си традиции и с богатата си самобитна култура, издигнала в култ простотата и единението с природата. Вежливостта и сдържаността на японеца, чувството му за дълг и лоялността му към висшестоящия, съчетани с ясна осъзнатост на собственото му място в обществената и семейна йерархия, трезвото му отношение към смъртта, способността му да открива красотата и да намира естетическа наслада в простото, недоизказаното, да възприема нещата в тяхната единичност и неповторимост – всички тези и много други черти на японския национален характер, попаднали в полезрението на Запада, се наблюдават от различни ъгли и се възприемат различно. Богатият спектър на японското светоусещане и неговите художествени превъплъщения – изкуството на подреждане на цветя „икебана“, чаеният ритуал и неговият интериор, калиграфското изкуство, живописата с туш и други се подлагат на анализи и се тълкуват различно. Но съумява ли Западът да проникне в

сърцевината на японския светоглед и морал, за да открие истинския лик на нацията?

На проблема за опознаването на Изтока от Запада, станал така актуален за Япония след първите официални контакти със западната цивилизация, реагира с острото си перо в известната „Книга за чая“, написана в началото на нашето столетие, Какузо Оакура – един от най-изявените мислители на нова Япония, радетел на съхраняването на чистата японска култура. „Кога Западът ще разбере или ще се опита да разбере Изтока?“ – пита Оакура и апелира към чуждоземците да се откъснат от повърхността и да надзърнат в дълбината на японската душевност, като не случайно прави асоциация с чаената чаша. В култа към чая според Оакура трябва да се търси ключът към сърцето на японеца. В чаената чаша – „чашата на хуманността“, където „човечеството си е дало среща“, се е утаила квинтесенцията на японската житейска философия и естетически възгледи. Философията на чая, пише Оакура, „е хигиена, защото насажда чистота, икономичност, защото намира комфорт в простотата, а не в претрупаността, показността и скъпото, морална геометрия, защото определя нашето чувство за пропорция във вселената“.

В нашия век на прекомерна информираност и свръх-бързи комуникации Япония не е вече далечна островна страна, обвита в булото на загадъчността. От Запад гледат на Япония с очите на добре осведомени наблюдатели. Гледат през редовете на статистическите справочници, на вестникарските колони, на книгите с познавателно и научно предназначение за Страната на изгряващото слънце, през телевизионните и киноекрани. Писатели, журналисти, политици, икономисти, социолози, културолози и японоведи различават от различни краища сложната плетеница на японския феномен – традиции и икономически бум. Сред този поток от информация Япония днес се изправя многолика като Идола на милосърдието – богинята Каннон, превъплътена в хилядата позлатени образа, които виждаме в храма „Санджусангендо“ в Киото.

Видният съветски изтоковед акад. Н. . Конрад в трудовете си, посветени на проблема Изток-Запад, припомня първопричината за събиране на сведения за Изтока с определени политически цели – колониалната експанзия на западните държави през Средновековието, и посочва необходимостта от научен подход днес към историята, културата и идеологията на източните народи за правилното разбиране и тълкуване на проблемите на Изтока. Опирайки се на ценните теоретически разработки на акад. Конрад, японоведите в най-близкия западен съсед на Япония – Съветския съюз, дават огромен принос в обективното научно

тълкуване на традиционния и съвременен облик на тази страна. Наред с многобройните научни разработки по проблемите на японската история, култура, политика и икономика и широкото представяне на японската класическа и съвременна литература в превод на руски език, Япония стана достъпна и чрез такива нашумели заглавия от съветски автори, предназначени за по-широк кръг читатели, като „Японски записки“ от Н. Федоренко, „Клончето на сакурата“ от В. Овчинников и други. Сред хилядите страници, на които разнолика Япония оживява под перото на руски и съветски автори, едни от най-ярките са историческите записки на руския капитан В. М. Головнин, попаднал в плен при японците от 1811 до 1813 година. В тях се развенчава езуитското злоезичничество, поднесло в най-черни краски на неосведомения Запад първите сведения за потомците на богинята на слънцето Аматарасу – легендарната създателка на японските острови:

„Япония станала известна на европейците в средата на XVI век; първи открили тази държава португалците; тогава над най-силните за времето морски държави господствувал в най-висша степен дух на завоюване на новооткрити земи. Водени от намерението да покорят Япония, португалците отпочнали своята позната мисия с търговия и проповед на католическата вяра сред мирните жители на тази страна. Пристигналите в Япония техни мисионери отначало съумели да се полюбят на японците и получили свободен достъп до вътрешността на тази земя с невероятен успех покръствали своите нови ученици. Но царуваният в края на XVI век в Япония светски император Тейго, човек умен, проникателен и храбър, наскоро забелязал, че езуитите били загрижени да се сдобиват с японско злато, а не да носят спасение душевно за своите енориаши и решил да изкорени християнската вяра и да изгони мисионерите от своите владения.

Според японците главната или, по-добре казано, единствена причина за гоненията на християните са наглите деяния както на езуитите, така и на францисканците, изпратени след това от испанците, а наред с това и алчността на португалските търговци. Защото и едните, и другите вършели всякакви жестокости, за да постигнат своите цели и да се обогатяват. Следователно и не дотам прозорлив държавник, да не творим за такъв като Тейго, можел лесно да забележи, че тези «пастири» се водели от едното

користолобие, а вярата им служела само като оръдие, посредством което се надявали да успеят в намеренията си.

Въпреки това, прогонени от Япония, мисионерите за свое оправдание и от ненавист към народа, неподдал се на измамата им, представили японците в очите на европейците като народ хитър, вероломен, неблагодарен, отмъстителен – с една дума, описали ги в такива краски, че по-гнусна и опасна твар от японеца не е възможно да си представиш. Европейците приели тези пропити с монашеска злоба разкази за достоверна истина. Убеждението на европейците в подобни мними гнусни черти на японците стига дотам, че и в пословиците се говори за японската злоба, коварство и прочие. Но аз, по волята на съдбата, през двадесет и седем месечното си пленничество при този народ се убедих в обратното.“

Тези редове звучат като преоткритие на изолирания от света загадъчен остров, описан повече от пет столетия преди това от великия пътешественик Марко Поло като „Чипингу – остров голям“, където живеят „жители бели, красиви и учтиви, идолопоклонници независими и неподчиняващи се никому“. Те дават повод за преоценка на морално-етичните качества на японския характер, изградени през вековете на съзряване на нацията и култивирани в най-съвършения си вид в периода на изолираното ѝ съществуване. Добродетели, които пратениците на римския папа през XVI и XVIII век по езуитски прикривали от погледа на света.

Отварянето на Япония в средата на миналия век открива пътя за свободен достъп на процъфтяващите буржоазни общества до непознатия духовен свят и житейска реалност на японската нация. Първите официални контакти на Япония със западните държави, както и ходът на буржоазната реставрация Мейджи през 60-те години на миналия век, са обект на много описания на възраждащата се империя от страна на западни очевидци и участници в тези събития. Така например в Мемоарите на английския дипломат сър Ърнест Сатоу, работил в Япония в продължение на двадесет години – от 1862–1882 г. Япония е представена с богат фактологически материал в преломен момент от нейната история – пред прага на качествено нови исторически преобразования, които през последвалите десетилетия нахвърлят щрихите на нейния съвременен облик.

Днес, във века на кимоното и компютъра, японската загадка доби нови измерения. Япония стана обект на ревностни изследвания от

страна на амбицирания се капиталистически Запад да открие кода на нейния, надхвърлил всякакви граници икономически успех. За японското чудо заговориха сами заглавията, които западната издателска машина, особено в САЩ и Великобритания, буквално бълваше през 70-те години: „Япония като номер едно“, „Японското предизвикателство“, „Япония – крехката свръхсила“, „Новият гигант на Азия“, „Парадоксът на прогреса“, „За хармония и сила“ и много други. Американският бизнесмен Дон Мелъни, работил дълги години в Япония, описва в хумористични нотки в книгите си „Япония не е само сурова риба“ и „Синът на суровата риба“ страната, която така е грабнала чужденеца, че неспособен да се откъсне от магическото ѝ притегляне, завърнал се в собствената си страна, той трябва да се приспособява наново към всичко родно. Сред написаното за Япония на запад хумористичните мемоари на Дон Мелъни се открояват с оригиналния си подход към някои типични страни на най-криворазбраната страна в света. „Представени в сериозна светлина, те биха били табу – пише той. – Но ако всички ние можем да реагираме със смях на нашите различия и на объркващите последствия от тях, то тогава може би ще извлечем най-доброто за двата свята.“

Темата Япония, както и да се подхожда към нея, е винаги исторически актуална, защото нишката на японската загадка се точи назад през вековете.

Към един от ключовите периоди в историята на японската нация се обръща английският писател Джеймс Клавел в своя известен роман „Шогун“. Като се опира на историческите факти – първите контакти на Япония със Запада през втората половина на XVI и началото на XVII век, разпространяването на католическата религия в страната, конфликта между централизираната военно-феодална власт „шогуната“ и католическата църква, достигнал своята кулминация в затварянето на Япония през тридесетте години на XVII век, авторът разкрива с панорамна мащабност, в рамките и с художествените прийоми на историко-приключенския роман, един съдбовен исторически момент за Япония, когато самурайската сабя и догмата на войнския морал подлагат на безпощадно изпитание духовния стоицизъм на японската нация. Ликът на Япония, пречупен през погледа и миросгледа на чужденеца, е поднесен на западния читател в увлекателно повествование, нелишено от екзотика и пикантност. Издаването на романа бе последвано от многосериината едноименна екранизация, излъчена както на Запад, така и по японската телевизия. Японският читател и зрител обаче реагира по своему, което е напълно естествено, на шума около заглавието „Шогун“.

Но нека тръгнем от фактологическата основа на романа, която хвърля светлина върху събитията, залегнали в сюжета му.

Действието обхваща по време по-малко от една година, но отразява духа и характера на целия период на обединение и укрепване на феодалната държава, завършил с нейната пълна изолация.

След един век на феодални междуособици и разпри, влязъл в историята като „век на воюващите държави“, феодалните пълководци Ода Нобунага – 1534–1582 г. и Тойотоми Хидейоши – 1536–1598 г. успяват да подчинят в името на императора разпръснатите враждуващи феодални провинции и техните независими феодални владетели и да ги обединят под общ административен контрол. Сформира се централизирано военно-феодално правителство „бакуфу“, чийто върховен глава е „шогунът“ – военният диктатор на страната. Процесът на обединяване на Япония, започнат от Нобунага с поредица военни успехи, е завършен от неговия верен последовател Тойотоми Хидейоши, който в качеството си на регент на престолонаследника в периода 1582–1598 г. провежда редица реформи с цел да елиминира всички фактори, застрашаващи целостта на страната и неприкосновеността на централната власт. Феодалните владетели, макар и запазили правата си на местни управители, се оказват под пълния политически, военен и административен контрол на регента и на военно-феодалното правителство. Влиза в сила единна система на облагане с данъци на феодалните владения в цялата страна. Иззети са с декрет всички оръжия от населението, като по този начин е изкоренена още една от опасностите за междуфеодални размирици. Същевременно е установена строга диференциация между военно-феодалното съсловие – самураите и селячеството. Тойотоми Хидейоши, по произход прост селянин, издигнал се до върховен пълководец и управител на страната, до края на живота си не се обявява за шогун поради своя народен произход и факта, че шогунът титуляр Ашикага е жив. В романа „Шогун“ яркият образ на забележителния пълководец и реформатор Тойотоми Хидейоши е въплътен в героя тайко.

През 1598 г. на смъртния си одър, Тойотоми Хидейоши дава последното си разпореждане – след смъртта му страната да се оглави от Регентски съвет на петте най-силни феодали, които да управлява от името на невръстния му син, петгодишния Хидейори. Тази заповед поставя най-могъщия сред феодалите-регенти Иеясу Токугава – 1542–1616 г. пред съдбоносната дилема – или да си осигури абсолютно превъзходство чрез решителни действия, или да изчаква удобен момент, за да се справи със своите съперници. Токугава избира първия вариант. Така се

стига до историческата битка при Секи-гахара на 21 октомври 1600 година между войските на двата враждуващи лагера – феодалите от западните провинции, водени от Мицунари Ишида и феодалите от източните провинции, водени от Иеясу Токугава. Изходът от битката е победоносен за Токугава, като му осигурява абсолютна върховна власт и титлата „шогун“, която той приема от императора през 1603 година. Този талантлив военен стратег, храбър пълководец и забележителен държавник, една от най-значимите фигури в историята на Япония, се явява първообраз на Торанага в романа „Шогун“. Предвидлив и трезв държавник, Токугава само две години след като си осигурява титлата „шогун“ я предава на сина си Хидетака, но фактически до края на живота си запазва правото да взима върховни решения. Синът и внуците на Иеясу Токугава продължават традицията на предаване на шогунската титла приживе – акт, извършван с благословията на императора. Така шогунатът се утвърждава като наследствена форма на държавна власт, монопол на фамилията Токугава, която управлява в продължение на 250 години. Събитията, започнали в Секигахара, завършват петнадесет години по-късно с нападението на Токугава срещу замъка в Осака, където е седалището на Регентския съвет. След завземането на замъка Токугава фактически поема контрола върху цялата страна и премества военно-феодалното правителство „бакуфу“ в малкото рибарско селище Йедо – днешно Токио – като така поставя основите на бъдещата столица на Япония.

Шогунатът съсредоточава в обсега на своите права и контрола върху трите стълба на японското феодално общество – императорския двор, автономните феодални владетели и църквата, както и върху техните взаимоотношения. Чрез тях той поставя в свое подчинение всеки поданик на императора, всяко парче земя в страната. Независимо от абсолютния и наследствен характер на шогуната Токугава, управлението на страната не е негово суверенно право. Императорът е този, без чиято благословия шогунът не може да поеме функциите на върховен управител на Япония. Така, завоалирана като институция, която функционира по волята на богоизбрания властелин, шогунската династия Токугава узаконява неприкосновеността на своята власт. Императорът по същество е лишен от каквито и да било политически функции и отговорности. Той притежава единствено суверенното право да назначава шогуна и си запазва религиозните функции на посредник между Небето и Земята, между божествените си предци и простосмъртните си поданици. Потомъкът на боговете се оказва в ролята на затворник при шогуната, а неприкосновената му власт е само проформа. Но за да се поддържа неговият мним

авторитет, шогунът и подчинените му разговарят е монарха и неговите приближени в императорския двор в най-вежливия стил, наложен в социалното разслоение на японския език.

През 1615 година Токугава издава Закона за военно-феодалните владетели, с който поставя „независимите“ феодали в пълна политическа, военна и административна зависимост от централното правителство. Отнемат се правата на феодалите да придвижват войски извън границите на своите владения, да влизат в политически съюзи помежду си, да се женят без съгласието на шогуна, да поддържат повече от един замък във владенията си, да секат монети, да влизат в преки контакти с императорския двор или с чужденци, да строят големи кораби. С тези добре обмислени мерки, недопускащи никакви компромиси с относителната независимост на феодалите, Токугава успява да елиминира всички възможни източници на опозиция от страна на феодалите срещу централната власт, както и на евентуални конфликти между самите тях, и да гарантира по-нататъшното мирно съществуване на страната.

Политическото стабилизиране и умиротворяване на Япония под единната власт на шогуна се отразява благотворно на културата. Прощфтява чаеният ритуал, но не в неговата изконна простота, а в пищността и показността, чийто ревностен ценител е Тойотоми Хидейоши. Нараства търсенето на предмети, необходими за чайната церемония, като керамични и порцеланови съдове и украшения. Усъвършенствува се керамичният занаят, полага се началото на производството на порцелан, чиято техника е заимствувана от Корея. На почит е и изкуството на аранжиране на цветя, „икебана“, и на японските градини – необходим интериор и среда за чаения ритуал. Символи на разкоша и мощта на този период са дворците Адзучи край езерото Бива и феодалният замък в Осака – образци на грандиозна за времето си архитектура.

Идейно-философска основа на културата, морала и етиката на самурайското съсловие е дзен-будизмът, достигнал апогея си под патронажа на шогуна и наложен от него на императорския двор. Доктрината и практиката на дзен допадат на самурайското съсловие и се възприемат като негово морално-етично верую заради съзерцателния им, но не отвличен характер, заради това, че не се уповават на свещени писания, че търсят пътя към истината не в наизустяването на религиозни текстове, а в собствения духовен мир чрез самовглъбяване и концентриране на мисълта. Дзен учи, че човек може да намери своето място във вселената на духа посредством Удорито и постоянно самоизучаване и стремеж към идентифициране с природата. Както отбелязва Ясунари Кавабата: „При

дзенската медитация всеки е господар на себе си и трябва да достигне просветление със собствени сили. Непосредственото възприятие е по-силно от теорията. Не чуждите уроци водят към просветление, а интровертното прозрение. Истината се крие в «неписаните букви», тя е отвъд границата на словесното.“ Чужд на догматизма и фанатичната привързаност към конкретен божествен образ, дзен разчупва конвенционалните рамки на религиозната представа и практика, като ги насочва към реалното човешко съзнание. Ето защо неговата философия прониква така дълбоко в съзнанието на самурайското съсловие и заляга в основата на самурайския кодекс „бушидо“ – пътят на война.

Сюжетната нишка на романа „Шогун“ се опира именно на тази историческа действителност. На фона на стабилизиращото се феодално общество се откроява най-ярко и морално-етичният облик на нацията. Лоцманът на холандския кораб „Еразъм“, англичанинът Джон Блаторн, чийто прототип е Уилям Адамс – английски капитан на кораб, който акостира в едно от пристанищата на о-в Кюшу през 1600 г. Адамс впоследствие става съветник на Токугава по въпросите на търговията и навигацията и съумява да му разясни истинските цели на езуитската мисия в Япония и необходимостта от изгонване на католическите мисионери от страната. Още в първите си съприкосновения с ежедневието на японците е поразен от тяхната чистоплътност, от простотата и изяществото на техния бит, от силно развитото им чувство за дълг и отговорност към висшестоящия и от готовността им да се жертвуват в името на дълга и честта. Качества, които японците са придобили от три източника – шинтоизма, внушил им усет към природните красоти и култ към естествено, будизма, утвърдил вродения им стоицизъм към превратностите на съдбата, и конфуцианството, положило в основата на морала им верността като израз на дълг и признателност към старшия и висшестоящия. „Векът на воюващите държави“ и последвалите го битки за обединяване на страната, както и първите години на утвърждаване на единната военно-феодална власт в Япония, са времена, поставили на сурови изпитания духовната устойчивост на японската нация. Не случайно Джеймс Клавел акцентира в романа „Шогун“ върху тези добродетели на японския народ, но ги поднася на читателя в готов, декларативен вид, в разговорите на Тода Марико с Блаторн за дълга, верността и честта, „единствените думи и мисли, които ние имаме и от които се нуждаем“, за това, че „индивидът няма право да нарушава «уа» – хармонията на групата, към която принадлежи“. С думите на героинята: „Аз не съм смела, нито красива. Красиви са сабите, красива е честта.“ – Клавел

сякаш иска да внуши на читателя да потърси тези морални добродетели в хладния блясък на самурайската сабя, в алената струя кръв при свещеноедействието „харакири“ или както още го наричат „сепуку“. Разчитайки на ефектно емоционално въздействие, авторът представя морала на феодалния воин по-скоро като поведение. Той акцентира върху неговите външни прояви, а поставя на заден план дълбоките му религиозно-философски основи – учението на дзен и конфуцианските канони за синовния дълг и дълга на васала към суверена. Възприел го в такава светлина, неосведоменият читател е склонен да открие в него зърното на фанатизма, а не да го осъзнае като част от една комплексна духовна нагласа на нацията с плътна историко-философска подплата. Така Клавел подклажда и огъня на негативната реакция на японския читател и зрител, който не може да възприеме този толкова специфичен аспект на своето духовно изграждане – „бушидо“ – като голословен факт и осъжда Клавел, че го свежда до чист фанатизъм и диващина. Тази реакция е един съвременен паралел на опасението, което още на времето си Какузо Оакура изразява в своята „Книга за чая“ по повод на превратната представа, създадена на Запад за неговия народ:

„Много се говори напоследък за самурайския кодекс – изкуството на смъртта, чрез което нашите воители с екзалтация приемат саможертвата. Но рядко се насочва вниманието към философията на чаепитието, чийто дял в нашето изкуство да живеем е голям. Разбира се, че ще ни считат за варвари, щом единственият ни принос към цивилизацията е войнската слава.“

В потока на фактологията и художествената интерпретация на историческата реалност се натъкваме на още една съществена нишка в романа „Шогун“, чиято историческа достоверност отваря пред читателя прозорец към уникалното явление в развитието на японската нация – близо два и половина века изолация на страната вследствие от първите ѝ контакти със западния свят, разпространението на католицизма и неговото преследване.

През 1542 година португалски кораб, случайно изхвърлен от тайфун на японския бряг, пуска за пръв път котва в пристанището на о-в Танегашима. Узнали за новооткритата земя и други португалски търговски кораби от Малайзия и Китай се насочват към бреговете ѝ, за да проучат нейните богатства и пазар. През 1549 година пристигат първите езунитски мисионери, водени от Франсис Ксавие, които влизат в Япония

през най-южното ѝ пристанище Кагошима, за да проповядват католическата вяра, семената на която вече са посели в далечни земи като Гоа и Макао.

Първите стъпки на пратениците на римския папа са успешни. Невежеството и житейските несгоди на закрепостените селяни са благоприятна почва за сляпото възприемане на новата вяра с надежда, че тя ще донесе спасение от земната участ. Според историческите сведения от това време „чужденците проповядват учението на Буда“. Религията на чуждоземците поради езиковата бариера се отъждествява с някаква нова версия на Амидаизма, най-сходната с християнството будистка секта, която обещава спасение в отвъдния свят чрез прераждане в Чистата земя на Амида. Към мисията на католическите проповедници не са безразлични и феодалните владетели от южните провинции в стремежа си да извлекат изгода от търговията с чужденците. Върховните управители на страната Нобунага и Хидейоши проявяват първоначално търпимост към мисионерите като източник на новости и информация за западната цивилизация. След като спечелват благоразположението на Нобунага, който, впечатлен от суровия характер на езуитите и воден от желание за стимулиране на търговията със Запада, ги приема през 1568 година, те утвърждават позициите си и според посланието им до римския папа от 1582 година успяват да покръстят сто и петдесет хиляди души, между които и феодални владетели. Езуитите основават висшата католическа семинария – Колегио, на закътания малък остров Амакуса, недалеч от залива на Нагасаки. Там е въведена първата печатна машина, издават се преводи на църковна литература, първите латино-японски и португалско-японски речници, книги със светско съдържание.

В краткия период на безпрепятствено насаждане на католическата вяра в Япония, а и по-късно, когато в началото на XVII век пристигат първите английски и холандски търговски кораби, японците добиват елементарни познания по медицина, астрономия, география и военно дело, запознават се с огнестрелното оръжие, започват да засаждат памук, тютюн и картофи, които дотогава не са били познати в Япония. В японския език са навлезли и малко холандски и португалски думи, които се употребяват до ден-днешен. Въпреки че някои западни историци и японоведи са склонни да преувеличават въздействието на тези първи източници на западната цивилизация върху материалната и духовна култура на японското общество в този период, историята сама доказва, че нито християнството, нито търговията с „южните варвари“ се оказват решаващ фактор в развитието на японската нация. Феодалните

владетели възприемат влиянието на западната вълна, но само в рамките на създадените и утвърдени норми и институции на японското общество. Така например огнестрелното оръжие е въведено в охраната на феодалните замъци. За разлика от Европа обаче, където то поставя край на рицарството и подкопава устоите на феодализма, самураят с голата сабя както и преди запазва своя непоклатим статут в обществената структура на феодална Япония. Търговията със Запада е необходима на японците, доколкото тя е средство за доставяне на така нужната им китайска коприна в замяна за японско сребро. Преносители на тези стоки са португалски търговски кораби от мисията в Макао. Другото перо в търговския обмен на Япония със Запада е износът на мед, лакирани изделия и саби срещу внос на злато. Разпространението на християнството също не достига размери, които биха го превърнали във влиятелен фактор върху съзнанието на японците в национален мащаб.

Процесът на проникване на Запада в Япония се оказва решаващ в друг аспект. Той подготвя почвата и създава предпоставките за затварянето на страната – акт, който се явява завършек на конфликта между централната военно-феодална власт, „шогуната“, и католическото духовенство.

Наскоро след посещението си в езуитската света обител в Северен Кюшу през 1587 година Хидейоши издава първия анти-християнски декрет. Като обвинява езуитите, че подбуждат и подкрепят преследването на местните религии и че подпомагат португалските търговци да продават като роби в чужбина японски селяни, Хидейоши дава заповед за изгонване на всички католически мисионери от страната в срок от двадесет дни. Въпреки забраната обаче голяма част от мисионерите остават в страната и намират убежище в районите около Нагасаки, където има най-много покръстени. Десет години по-късно, през 1597 година, разярен от наглостта на католическото мисионерство, Хидейоши издава нов декрет за строга забрана на християнството и предприема първите репресивни мерки срещу проповедниците и последователите на чуждата вяра – екзекутирането в Нагасаки на двадесет и седем християни, между които седем испански францисканци, трима езуити и седемнадесет покръстени японци. През 1590 година Хидейоши прехвърля администрацията на главното пристанище на Южна Япония – Нагасаки, под контрола на централната власт, тъй като дотогава градът фактически се управлява от езуитите, чиято мисия е пуснала дълбоки корени в Нагасаки и околностите му. Тези безкомпромисни мерки на Хидейоши са реакция на реалната опасност от ново разединение на страната и възможна военна

намеса от страна на Испания посредством нейните пратеници в страната – католическите мисионери.

След като шогунът Иеясу Токугава поема властта, католическото мисионерство също се ползува първоначално с благоразположението на върховната власт. Иеясу Токугава проявява търпимост към западното духовенство, доколкото може да се възползува от неговата посредническа роля в търговията със Запада. През 1600 година в Япония пристигат първите холандски и английски търговци, между които е Уилям Адамс, впоследствие станал приближен на шогуна и подпомогнал ускоряването на конфликта между шогуната и езуитските мисионери. Убедил се в политическите амбиции на Испания и Португалия, прикрити с атрибутите на божията благословия – кръста и Евангелието, Токугава предприема първата превантивна мярка срещу опасността от по-нататъшни опити на западните колонизатори за анексиране на японските острови подобно на Филипините, Гоа и Макао. През 1615 година Токугава издава указ за забрана на християнството и изгонване на католическите мисионери от страната. Християнството е подложено на гонения и репресии. Неговите най-уязвими точки – Нагасаки, близката планинска местност Унзен и остров Амакуса, стават арена на безмилостно преследване на покръстените японци и католическите проповедници, които се крият по тези места. Кулминацията на тези събития е селското антифеодално въстание в Шимабара, едно кърваво събитие, което дава тридесет и пет хиляди народни жертви и влиза в историята като най-голямото антифеодално въстание в средновековна Япония.

В Нагасаки, известен като „западната врата на Япония“ и на остров Амакуса – кътче от стара Япония с дива природа, с идилични католически църквици и твърде малко цивилизация, – се съхраняват реликвите на тези смутни времена в няколко музея на християнството: църковни книги и речници, печатани в католическата семинария; записки и документи на мисионерите; дървени табелки с надписи в забрана на християнството, предмети на католическия ритуал, между които статуетки на будистката богиня на милосърдието Каннон с кръст или с образ на дева Мария, известни като Мария-Каннон, с които покръстените японци са заблуждавали властите; знамето, с което четиринадесетгодишният юноша Широ от Амакуса повежда въстаналите селяни срещу войските на феодалите в Шимабара.

Японската история е пример за мирно съжителство на две религии – будизма и шинтоизма, които векове наред са спътници в духовния живот на нацията. Възприет в VI век от континента, будизмът със своята

съвършена философска доктрина се налага като официална религия в Япония, където дотогава се изповядва местната шинтоистка религия, базираща се единствено на ритуала като символ и възплъщение на вярата и лишена от свое вероучение. Насаждането на католицизма обаче е акт с определени политически подбуди и цели, лост, чрез който католическата църква се домогва да привлече на своя страна невежите селски маси и феодалите от южните провинции, за да отслаби позициите на централната власт, да провокира ново разединение на страната и посредством установяване на проезуитско правителство да подготви почвата за нейното колонизиране. Разказът на францисканския монах, с когото Блаторн се среща в затвора, е едно красноречиво свидетелство за лъжливата, фалшификаторска, реакционна същност на езуитската мисия в Япония и за нейната роля като проводник на колонизаторската политика на испанската монархия.

Кулминация на антихристиянските мерки на шогуната е Указът от 1637 година, който обявява Япония за затворена страна и провъзгласява смъртно наказание за всеки поданик на императора, който се осмели да пристъпи границите ѝ, както и за всеки чужденец, бил той служител на църквата или търговец, който стъпи на нейна земя. Единственото пристанище, отворено за търговски контакти, е Нагасаки.

Затварянето на Япония предизвиква съществени изменения в социалния климат на по-нататъшното историческо развитие на нацията. От една страна, изолацията поставя бариера на разпространението на католическата религия в мащаби, които биха ѝ осигурили равенство или дори приоритет над двете национални религии – шинтоизма и будизма. Католическата религия обаче не е изкоренена изцяло, тъй като в периода на изолацията на страната голяма част от покръстените японци продължават да я изповядват тайно в домовете си. Когато император Мейджи отменя антихристиянските декрети на шогуната, в района на Нагасаки двадесет хиляди души изповядват католическата вяра. Понастоящем в Япония живеят около милион християни, от които три четвърти са католици. Изолирана от света, Япония също така остава непричастна към големите научни открития в Европа през XVII век и се оказва извън обсега на промишлената революция в ранния ѝ стадий. От друга страна, изолацията осигурява на страната свободно вътрешнополитическа социално и културно развитие, очистено от всякакви външни влияния, което оставя своя дълбок отпечатък върху самобитния характер на японеца и морално-етичната природа на японското общество. Япония не споделя и съдбите на много азиатски страни, станали жертва на чужд

колониален гнет или на господството на местни управляващи върхушки с прозападна ориентация. В периода на изолираното си съществуване японската нация успява да набере сили, за да посрещне и възприеме пълноценно и без катаклизми вълната на модернизация, прииждаща от Запад през втората половина на миналия век.

Еднородната географска и етническа среда, в която се формира и съзрява японската нация, и неподатливият на външни влияния климат на нейното политико-икономическо развитие – това са уникалните условия, в които се материализира японският феномен в неговата социална и духовна комплексност. Съществена доза от неговата историческа давност е концентрирана в епохата на обединението и укрепването на феодалната държава и последвалата я изолация на страната. Към този период от историята на Япония насочва обектива на художественото превъплъщение Джеймс Клавел през филтъра на фактологическата достоверност. Дали образът е фокусиран правилно? Отговорът може да бъде различен, зависи през чии очи се гледа – на японския или на чуждия читател. Романът „Шогун“ по-скоро ни представя Джеймс Клавел като талантлив разказвач, съумял да настрои читателя на японска вълна и да задържи вниманието му в едно произведение, чиято основа се гради върху значителен по обем исторически материал. В лавината от информация за Япония романът „Шогун“ безспорно е нова струя от извора на японската загадка.

КРАЙ

© 1983 Вера Вутова

Сканиране и разпознаване: Voman, 2007
Редакция и форматиране като SFB: Georg, 2008

Публикация:

Джеймс Клавел. Шогун

Английска

Рецензент: Жени Божилова

Редактор: Людмила Харманджиева

Издателство „Народна култура“, София, 1983

Печат: „Димитър Благоев“, София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5260>]